سلێمانیی، پایتەختی جەهلی کوردایەتیی ... کامیار سابیر

ئەم نووسینە، دوو رەهەندی سیاسیی و ئابووریی لەسەر میکانیزمەکانی ئەو مەتیقە سیاسییەی لە سلێمانییدا، بە درێژایی سەدەیەک هەیە، لە خۆ دەگرێ. لایەنە سیاسییەکەی، جەخت لە گوتارە شاعیریی، حەماسیی و نەتەوەییەکەی ئەم شارە و نوخبە سیاسییەکانی دەکات، لە روئیە و بیرکردنەوەیان ورد دەبێتەوە. رەهەندە ئابوورییەکەیشی لەسەر ئەو کاولبوونەیە کە پێی دەگوترێ مەترسییەکانی دەوڵەتی ڕەیعیی، ئەو پرۆژە ڕەیعییەی سلێمانیی داغان کردووە و هاوکات جوقەی لە حیزبەکانی سلێمانیی و نوخبەکانیشی بڕییوە و لە هەموو دەخڵکدا، لە جوغزی سیاسیی و ئابوورییەوە، بە تایبەتیی لە نیو سەدەی رابردوودا، بەردەوام، کاژی نوێیان فڕێ داوە، بەڵام هەمیشە هەر سوخرەکێشی مەرجەعی عولیای کوردایەتیی و بنەماڵەی بارزانیی بوونە. بە واتایەکی تر، سلێمانیی لە ماوەی یەک سەدەی رابردوودا بە گشتیی و نیوسەدەی رابردوودا بە تایبەتیی، نەیتوانیوە لە ئەکتە مورتەزیقەییەکەی شێخ مەحمود و لە خورافاتی کوردایەتییە بابانیی-موکریانیی- سلێمانیی و بارزانییەکە، نەک هەر دوو بکەوێتەوە، بەڵکو بەهۆی خورافاتی نەژادیی و نەتەوەییەوە، لەسەرچەک بە ئەجێندا موخابەراتییەکانی پارتیی و ماڵی بارزانیی، یەک لەسەر یەک دەکەوێت و هەمیشەیش بە خوزیعبەلاتی ئەوەی کە سلێمانیی پایتەختی جەهلی کوردایەتییە، برینە کولاوەکانی خۆی ساڕێژ دەکاتەوە و بە کردەوەش، خزمەت بە بارزگانییە سیاسییەکەی مەرجەعی کوردایەتیی دەکات.

دوای فیاسکەی گۆڕان، بە پانیی و بە درێژیی، فەشەلی ئەم بزوتنەوە سیاسییە، جارێکی تر فەشەلی ئەو خورافات و موناجاتەیە کە سلێمانیی بە پایتەختی کوردایەتیی و ناسیۆنالیزمی نەژادیی ئەریجناڵ دەزانێ. فەشەلی سیاسیی گۆڕان، فەشەلی گوتاری کوردایەتییە ئەفەندییەکەیە کە کوردایەتییەکەی پارتیی پێ موزەیەف بوو، ئەوەی خۆی پێ ئەریجناڵ بوو. فەشەلی سیاسیی گۆڕان، لە یەک رستەدا، ئەوە بوو کە خاوەنی گوتارێکی سیاسیی جودا نەبوو لە گوتارە زاڵەکەی پارتیی کە فاشیزمی کوردایەتییە. ٨٠ ساڵە ئەم کوردایەتییە بە فۆرم و بە ناوەڕۆکە، ئەم کوردایەتییە بە تێکست، بە روئییە و بە پرەنسیپە، کاژ لەسەر کاژ هەڵدەدات و زەربەی هەرە زۆری جارەکانیش، کاژەکان لە

نوخبەکانی سلێمانییەوە بووە، چونکە خۆیان بە پادشای عەرشی کەلاوەی کوردایەتیی زانییوە. غەمخۆریی و پەرۆشیی بە دۆخی سیاسیی هەرێم، وای لێهاتووە تەنیا لە سلێمانیی و گەرمیانەوە، بییر لە دروستکردنی حیزبێکی تر بکرێتەوە. لە سییەکان و چلەکانەوە بە حەفتاکان و هەشتاکان، هەر سلێمانیی، رائیدی تەمەڕودەکان و حیزبە سیاسییەکان بووە. هاوکات بە درێژایی ٢٨ ساڵ لە دەسەڵاتی ئەم سیستەمە چەتەگەرییەی کوردایەتیی، هەر حیزبێک لە ناوچەکانی پارتیی دروست بووبێت، قیادییەکانی یان تەرۆر کراون و راوەدوو نراون، یاخود، بە هەڵمژیینی ناڕەزایەتییەکان، حیزبی دەستکردی خۆیان بووە. لە ناوچەکانی یەکێتیی کەمێک دۆخەکە جیاوازتر بووە، ژینگەی سیاسیی و کولتوورییەکەی رێگەی بە دروستبوونی حیزب داوە، بەڵام بە دەستێوەردان و زەرعکردنی توخمەکانی خۆیان، هەوڵیانداوە، ئیحتیوای حیزبەکە بکەن.

گرفتی سلێمانیی و حیزبی سیاسیی

تەمەنی سلێمانیی پتر لە دوو سەد ساڵە، ئەم تەمەنە بە شار، بە هەردوو مەفهومی شاری (دێریین و مۆدێرن)، تەمەنێکی زۆر کەمە، بەڵام سلێمانیی باجی ئەم لاساریی و سەرکەشییانەی، لە سەد ساڵی رابردوودا، زۆر بە قورسیی داوە. زۆریینەی جارەکان، بە وێرانکردن و بەردمانکردنی شارەکە، بە زیانی سیاسیی و ئابووریی شارەکە، شکاوەتەوە. لە دروستبوونی عێراقدا کە بریتانییەکان ویلایەتی موصڵیان بە عێراقی دوو ویلایەتەکەی ترەوە(بەصرە و بەغداد)ەوە لکاند(Annexed)، جا بە باڵانسی سیاسیی و جیۆگرافیی بووبێت یان، بەهۆی دۆزیینەوەی نەوت و سامانی سروشتییەوە بووبێت، ئەوە شارۆچکەکانی ئەوکاتی ویلایەتی موصڵ، بەتایبەتیی ناوچەکانی ئێستای کەرکوک، هەولێر، دهۆک(ئەوکات، ئاکرێ شارۆچکەیەکی گەورە بوو)…تاد، عەقڵانییتر بوون لە شارۆچکەی ئەوکاتی سلێمانیی و دوای تەقوتەقەکانی شێخ مەحمود نەکەوتن کە مەتیقیی ئاغاواتیی، ملهوڕیی،عەمالەت، دیینیی و طائیفیی(بە ستاندەردی ئەو سەردەمە) لەپشت تەمەڕودە ناعەقڵانییەکەیەوە بوو.

تەنانەت ناوچەکانی کەرکوکیش، لە سلێمانیی باشتر بوون و باوەڕیان بە شێخ و ستەمکارێکی کورد نەکرد کە بە حەنیینیی پاشماوەی عوثمانییەکان، کاری پرۆکسیی بە ئەجێنداکانی ئیتحیاد و تەرەقیی ناسیۆنالیستە تورکەکان دەکرد. دروستتر بگوترێ ناسیۆنالیزمی دیینیی و عوثمانییی، دژ بە کافرانی ئینگلیز، هاندەری سەرەکیی ئەو حەماقەتە سیاسییەی شێخ بوون. سەرەنجام، شێخ و بزوتنەوەکەی کە

مەئمورییەتیان بە تورکیای نوێ دەکرد، بەڵام بە ڤێرژنی عوثمانییەکان، بە بیانووی ئەوەی کورد ئەندامەکە لە میللەتانی ئیمپراتۆریای عوثمانیی و دەبێ لە کوفری بریتانیای عوظما و وڵاتە دەستکردەکەیان(عێراق) بە دوور بێت، سەری سلێمانیی لە قوڕەک نا کە تا ئێستایش ئەو پەراوێزخستنە وئەو سەر لە قوڕنان و دابڕانە سیاسییەی سلێمانیی بە عێراق و بە هاوکێشە ئیقلیمییەکانەوە هەیەتی، درێژەی هەیە. وەرانەکە لەوەدایە لەوساوە تا ئێستا، بەشی هەرە زۆری مونەوەرەکانی سلێمانیی و سیاسییە لۆکاڵییەکانی سلێمانیی، قاچ لەو ئاوە دەخشێنن کە شێخێک رشتی، پەیوەندیی بە تورکیاوە، عەمالەتێکی ئیقلیمیی بوو کە نەخشەی بریتانییەکان، تێک بدات. شێخێکی خەڕەفاو(خەرەفاو) کە دوای خورافەی گەڕاندنەوەی خەلافەتی عوثمانیی کەوتبوو. تەنانەت هەندە لە سیاسییە موحەلییەکانی سلێمانیی، بە ئەوەی لە بەرامبەر خورافە و وەهمی بارزانییدا، شتێک هەبێت شانازیی پێوە بکەن، شێخ قوت دەکەنەوە، بە باڵانسڕاگرتنی سلێمانیی لە هەمبەر حوکمی مافیاکانی کوردایەتیی لە هەولێر.

لەگەڵ فۆرمەڵەبوونی ناسیۆنالیزمی کوردیی لە رووی سیاسییەوە، دوای ئەوەی لە دووتوێی شیعری کوردییەوە(لە ئەحمەدی خانییەوە بۆ حاجی قادری کۆیی) وەکو تێکستی ئەدەبیی فۆرمەڵە بووبوو، نوخبەکانی سلێمانیی، سەرمەشقی ئەم نەتەوەییبوونە بوون لە فۆرمی ناسیۆنالیزمی سەردەمدا، لە شێخ مەحمودەوە بۆ حیزبی هیوا، بۆ کاژیک تا بە پاسۆک دەگات، لە کوردستانی ئێرانەوە کە ژێکاف بناغەی زیهنیی فۆرمەڵەبوونی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان(لەسەر داوای ستالینستەکان) و کۆماری کوردستان بوو تا بە دامەزراندنی پارتیی دێمۆکراتی کورد لە کوردستانی عێراق دەگات، زۆرینەی رەهایان، نەژادییە توندڕەوەکان و قەومییەکانی سلێمانیی و دەوروبەری بوون. تەنانەت، براهیم ئەحمەد بە حەماسی نەتەوەیی سابڵاغ و کۆمارەکەی، لە سلێمانییەوە لقی ئەو حیزبەی کوردستانی ئێرانی، کردبووەوە و دواتریش باراشی کوردایەتییەکەی، بە کەر و کورتانەوە، تەسلیمی رەئیس عەشیرەتێکی وەکو مەلا موصطەفا کرد.
مونەوەرە سیاسییەکانی چلەکان و پەنجاکانی سلێمانیی، پارتییان ئەوەندە بە حەماسی نەتەوەیی و لاسایکردنەوە دروستکرد، وەکو ئەوەی سلێمانیی، نوێنەرایەتیی هەموو کورد بکات! بەڵام نوخبەکانی لەباری سیاسیی و فیکرییەوە، لەباری کۆمەڵایەتیی و جەماوەرییەوە، ئەوەندە تێکشکاو و لاواز بوون، حیزبیان بە قیادە و قاعیدەوە، بە شیعر و گۆزەوە، تەسلیمی مەلا موصطەفایەکی ئاوارە و دواتر گەڕاوەی سۆڤێت

کرد کە جگە لە دارجگەرە و قسەی مەجلیسی عەشایەریی، شتێکی تری لە سیاسەت، لە فیکری سیاسیی و دیپلۆماسییەت نەدەزانی. بە کورتییەکەی لە شێخ مەحمودەوە، بە هەمزە عەبدوڵا، بە برایم ئەحمەد، بە تاڵەبانیی و کوڕو برازاکانی، تا بە نەوشیروان موصطەفا و کوڕە قاروونەکانی دەگات، هەموویان رۆڵیان بیینی لە سوخرەکێشیی سلێمانیی، بە بنەماڵەی بارزانیی و هەژموونە سیاسییەکەیان و ئێستا هەژموونە ئابوورییە زەبەلاحە صەدان میلیارد دۆلارییەکەیشی هاتووەتە سەر.

پارتیی دێمۆکراتیی کوردستان- عێراق/ پارتیی، بە سەرۆکایەتیی موصطەفا بارزانیی تا بە ئێستا دەگات، توانیویەتی تەواوی ئەو قۆمچییەتییەی سلێمانیی شانازیی پێوە دەکات لە شێخ مەحمودەوە بە ٢٠١٩، هەمووی نەک هەڵمژێ و لە خۆی بگرێ، بەڵکو هەموو ئەو حیزبانەی ئیدیعای کوردایەتیی و دروشمی نەتەوەیی دەکەن، بە تایبەتیی ئەوانەی دەڵێن" سلێمانیی پایتەختی حەماقەتی کوردایەتییە"، هەموویان لە ئەجێنداکانی پارتیی نەک هەر تەنا پێڕەن، بەڵکو هەموویان دەڕژێنەوە ناو مەرجەعی بارەگاکەی بارزانیی و بە راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، ئەجێنداکانی ماڵی بارزانیی پێش دەخەن. ئێستایش بەشێک لە کۆنە ئاشەکان(ئاڵای شۆڕش)، کۆنە شیوعیی و کۆنە چەپەکان، لەگەڵ بەشێکی بەرچاو لە قیادییە سۆشیاڵ دێمۆکراتەکانی یەکێتیی، کۆنە کۆمەڵەکان و قیادەی ئێستای گۆڕان، وێڕای بەشێکی بەرین لە ئیسلامییەکان و هەندێ لە کۆمیونیستە لەکاڵیی و نەژادییەکان، بە دەنگ و بە رەنگ، لە هەوڵی دروستکردنی خورافەی ئەنجوومەنێکی سیاسییدان کە جێگە و رێگەیەکی سیاسیی و دیپلۆماسیی بە پییرەپیاوێکی وەکو بارزانیی بەدۆزنەوە و بەهۆی حەشیشی کوردایەتیی و بیزنسی میلیارد دۆلارییەوە، چۆن خۆیان تەخدیر بوونە، دەیانەوێ رای گشتییش تەخدیر بکەن و خەڵک بە تەپکەکانی پارتیی و ماڵی بارزانیی، راو بکەن. ئەمانەی ئەم جۆرە جەنتڵمانییە سیاسییە دەکەن، زۆربەی هەرە زۆریان، خەڵکی سلێمانیی و دەوروبەری سلێمانیین.

سلێمانیی، بەراوردی دۆخە کولتووریی و سیاسییەکەی بکەیت بە شارەکانی کوردستان لە پارچەکانی تر، لە رووی سیاسیی، کولتووریی و مێژووییەوە، لاسایی شارێکی وەکو سابڵاغی کردووەتەوە و لەوێوە، فۆرمی حیزبی سیاسیی هێناوەتەوە. لە کاتێکدا، سابڵاغ لە چاو سلێمانییدا، دەبووایە وەکو کوێرەدێیەک حیساب بکرایە. بە پێچەوانەوە، کولتووری سیاسیی سنە کە لە کوردستانی ئێرانیشدایە،

هەمیشە ناوچەکانی موکریانی وەکو شوێنی ئاغا و دەرەبەگ، شوێنی تفەنگچیی و رەدوو کەوتنی سیاسەتی ئیقلیمیی(چاولێکاریی کۆماری کوردستان بە کۆماری ئاذەربایجان) ناوزەد کردووە. هەر ئەم ناسیۆنالیزمە سابڵاغیی و موکریانییەشە لە مەنتالیتیی کوردایەتییەکەی مونەوەرە سیاسییەکانی سلێمانییدا، بە بابانیزم و پایتەختی جەهلی کوردایەتیی، بە مانەی بارزانیی مۆبێڵایز کراوە و ئەوانیش بە ئەوجی سیاسیی خۆیان گەیاندووە و بیزنسی گەورەی وەکو ئەم چەتەگەرییە ئابوورییەی هەرەمیان رەناوە. بەشێک لە مەنتالیتیی و غروری ئەم ناسیۆنالیزمە بابانیی و موکریانییەی لە سلێمانییدایە، پەیانوایە کە هەولێر لە باری سیاسیی و کولتوورییەوە، بە تایبەتییش لە فیکری سیاسییدا، زۆر لە دوای سلێمانییەوەیە! لە واقیعدا، بە درێژایی یەک قەڕن، هەولێر عەقڵانییتر و واقیعییتر مامەڵەی لەگەڵ دەخڵە سیاسییە جیاوازەکاندا کردووە و ئەم کونە بایە و ئەم جەهل و رەشەکییە، ئەم کونە فشەیەی کوردایەتیی، هەر پیرۆزی نەتەوەیی و نەژادییەکانی سلێمانیی بەت. تەنانەت، قامیشلۆ، ئامەد و کرماشانیش کە شاری گەورەی کوردستانەکانی ترن، زۆر عەقڵانییتر لە نوخبە سیاسییە هەرزەکارەکانی سلێمانیی، لە رۆشنبییرە! مونەوەرە شیعربازەکانی سلێمانیی و ئەکادیمییە نەتەوەپەرستە بەتاڵەکانی سلێمانیی، بیییریان کردووەتەوە.

ئەمانە بە دونیای عەرەبییش، هەمان حەقیقەتی مێژوویی و سیاسیی، جێکەوت دەکرێن. سلێمانیی بە کوردایەتیی رۆڵەی موصڵ، دیمەشق و قاهیرەی، بە عوروبە بیینییوە. ئەو شارە عەرەبییانەی لە قەڕنی رابردوو و سەرەتای ئەم قەڕنەشدا خۆیان بە ئەسپی طەروادەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی زانییوە و دەزانن، بە راورد بە شارە عەرەبییەکانی تر، زۆر وێران و بەشێکی زۆری خەڵکی ئەم شارانە، بەیان بکرێ، نیشتمان و خاک و ئوممەی عەرەبییش بەجێدەهێڵن و بە دوای ژیانێکی پڕ لە کەرامەت و ئاسوودەییدا دەگەڕێن. ئەمە بە سلێمانییش هەروایە و هەر ئەمەیشە کە زۆرترین رەوەندی کۆچکردووی کورد لە سەرتاسەری کوردستانەکان و شارەکانی کوردستان، خەڵکی سلێمانیی زۆرترین رێژەیان لە وڵاتەکانی رۆژئاوان و بە دوای ژیانێکی باشتردا(دوور لە حەماقەت و کەرەکەری پایتەختی کوردایەتیی)، سەری خۆیان هەڵگرتووە.
لە باری سیاسیی و مێژووییەوە، مێژووی صەد ساڵەی سلێمانیی بەگشتیی و پەنجا ساڵەی رابردوو بە تایبەتیی، نەک هەر سامپڵێکی باشی ئەو دەخڵە سیاسیی و کولتوورییەی سلێمانیی بەیان دەکات، بەڵکو

هەرکەسەکی عەقڵانیی و واقیعیی خەڵکی سلێمانیی و دەوروبەرەکەی بێت، دەبێ لەوە تێبگات، ئەم دەمار رەپبوونە نەتەوەیی و نەژادییەی سلێمانیی، جگە لە وەرانبوون، بەرکەناربوون و پەراوێزخستنی سلێمانیی، چیی شتێکی باشی بۆ خەڵکی کوردستان بەگشتیی و بۆ خەڵکی سلێمانیی بە تایبەتیی هەبووە؟ ئایا پاداشتی ئەو هەموو قوربانییەی خەڵکی سلێمانیی لە مێژووی صەد ساڵەی ناسیۆنالیزمی پرێمیتیڤەوە بۆ ناسیۆنالیزمە موکریانیی، شەخنشیینیی و عەشیرەتییەکەی کوردایەتیی، لە دروستبوونی عێراقەوە بۆ وەهمی ئەحمەقانەی دەوڵەتە کوردییەکەی بارزانیی و ئینتیحارە سیاسییە موراهیقانەکەی ریفراندەم، ئەوەیە کە سلێمانیی بەم دەردە ببرێت کە براوە؟

درێژەی هەیە…

کامیار سابیر

هەمیشە لە سێـــــبەردا … هەمەر نەریاوی

نێوەڕاستی هەفتاکانی هەتاوی(نەوەدەکانی زایینی)بوو کە یەکەمین بەرهەمی شیعریی "فەرید زامدار"م بەردەست کەوت. ئەم بەرهەمە شیعرییە،هیچ ناونیشانێکی لەسەر نەبوو هەر بۆیە بە دەفتەرە شیعری "بێ ناونیشان"ناوی دەرکرد و ساڵی 1990 بڵاو بووەوە. ئەو سەردەمە نازانم هۆکار چبوو ئەوەندە سەوداسەری خوێندنەوەی شیعری نوێ بووم. شتێک لە دەروونەوە بەردەوام هانی دەدام پتر بە نێو ئەو دنیا خەیاڵاوییەدا ڕۆ بچم. ڕەنگبێت وشە و چەمک و دەستەواژە نوێباوەکانی لای فەرید زامدار کە لە ناخێکی پاکژەوە هەڵدەقوڵان،یەک لە هۆکارەکانی ئەم پرسە بووبێت.
هەر لە نێو ئەو بەرهەمە شیعرییەدا،فەرید زامدار خاوەنی جیهانێکی شیعریی تایبەت بە خۆ بوو. کەمتر لە دووی لاساییکردنەوە بوو و هەردەم بیری لە داهێنان و نوێگەری دەکردەوە. دیارە نغرۆبوونی ئەم شاعیرە لە نێو دنیای ڕەنگدا ئەوەندەی دی لەسەر قووڵبوونەوەی لە نێو شیعردا دەوری بینیوە. ئەرچی شیعری فەرید زامدار،هەر لە هەمان

سەرەتای نووسینەوە، مەرکی خۆی پێوە دەبەت و کاتێک ەوو لە نووسین دەکات، تیف تیفەی ڕۆح دەدات. بۆیە بە خۆی دەنووسێت:"نووسین،شێوەیەکە لە شێوەکانی کەنەش بردن بە وەحی ڕووح، تا حاڵەتی ڕووحیانەی شیعر پێنەگا و دروست نەبێ،شاعیری ڕەسەنیش دروست نابێ".

هەر ئەم خاڵە جەوهەرییە کە فەرید زامدار ئاماژەی پێ دەدات واتە"کەنەش بردن بە وەحی ڕووح"لە شیعری ئێستادا کەمتر دەور دەبینێت هەر بۆیە مەودایەک کەوتووەتە نێوان شیعر و بەردەنگ و هەتا دێت خوێنەری شیعر کەم دەبێتەوە. هەڵبەت شیعری هەنووکە بەدەست گەلێک ئارێشەوە دەناڵێنێت کە دیارە ئەم پرسە پێویستی بە خەسارناسیی هەیە و لێکۆڵینەوەی تایبەتی گەرەکە. لەم ئاشووفتە بازاڕەی شیعردا پێ ڕوونە کە خراپ دەکارگرتنی تەکنەلۆژیایش دەور دەگێڕێت.شیعری ئێستا سەنگە ئەدەبییەکەی دابەزیوە و ئەمەیش لای کەس[توێژەر و ڕەخنەگری ئەدەبییەوە]حاشا و نکۆڵی لەوە ناکرێت.

فەرید زامدار هەروەها دەڵێ:"ئەو کاتانەی کە دەنووسم، بیر ناکەمەوە بەڵام ئەو کاتانەی کە نانووسم بیر دەکەمەوە". خوێنەر و تەرەوانی ئێستا پێویستە بە بەهێزکردنی ڕۆحی ئەدەبییەکەی، پشت بە ئەزموونی ڕابردووی شیعری کوردی ببەستێت و تەنە دووی ئەزموونە تاکەکەسییەکەی خۆی نەکەوێت.

فەرید زامدار ، بەر لەوەی نووسەر و شاعیرێکی وردبین بێت،خوێنەرێکی وشیار و وریایە و هەرگیز لە خۆ نامۆ نابێت؛ بۆیە خۆی دەڵێت:"لە بەئاگاییم بە هەموو زمانە جیا جیاکانی جیهان بیر دەکەمەوە بەڵام دەربڕینم کوردییە".
پێنووس لای ئەم نووسەر و شاعیرە کوردە ئەوەندە خودان سەنگە کە دەنووسێت:"قەڵەم نیشتمانە،لە هەر شوێنێکی زەمیندا قەڵەمێک بشکێ، منیش دەشکێم، قەڵەمێک زیندانی بکرێ، منیش لەوێم، قەڵەمێک ڕاو بندرێ، منیش ڕاو دەنرێم، قەڵەمێک ئازار بدرێ، ژانەکەی دەگاتە ڕووحی منیش، قەڵەمێک داگیر بکرێ، منیش داگیر دەکرێم، لە هەر کوێیەک قەڵەمێکی خێرخواز بانگم بکا ، دەچمە ئەوێ،…. هەموو قەڵەمە خێرخوازەکانی دنیا بە نیشتمانی ڕاستەقینەی خۆم دەزانم و هەموو نووسینە هونەریی و داهێنانە ئەدەبییەکانی جیهانیش بە هی خۆم دەبینم..،لە هەر کوێیەک قەڵەمێک ئازاد ببێ،منیش ئازاد دەبم".

فەرید زامدار بە شاعیرێکی داهێنەری نەو ڕووبەری شیعری هاوچەرخی کوردی دادەنرێت کە بە زمانێکی جوایەز دەنووسێت و شیعر دەدوێنێت.

ئەوەتانێ بۆ خۆی دەڵێ:"ئەوەندەی باوەڕم بە سەلیقەی زمان و سەلیقەی ڕووحیانەی وشە و سەلیقەی مۆسیقایی خۆڕسکی شیعری هەیە… ئەوەندە باوەڕم بە ڕێزمان و زانستی زمان نییە".

ڕوانگە و بۆچوونەکانی ئەم کەسایەتییە ئەدەبییە لەسەر شێعر و شاعیر بۆ ئێستایش هەر نوێ دەنوێنن؛ تەمەنی ئەم پ□یقانەی دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی 30 ساڵ پێش نها کەچی بۆ هەنووکەیش هەر تازن□ن. بۆ خۆی دەڵێ:"شاعیری بەهرەمەند،زمانناس و جوانناس و بەهرەناس و هونەرناسێکی خۆڕسکە،شاعیر، زمان دەنووسێ نەک زمانەکە شاعیرەکە بنووسێ،مەبەستیشم لەوە شێواندنی زمان نییە،بەڵکوو تێکشکاندنێکی بابەتیانەی زمانەکەیە بۆ دروستکردنی زمانێکی ئەدەبیی سەربەخۆ و…."
یەکێکی دی لە تایبەتمەندییەکانی شیعری فەرید زامدار ئەوەیە کە شێوە و فۆرم بایەخێکی زۆری پێ دەدرێت. ئەم شاعیرە ئەرچی گرنگییەکی تایبەت بە پەیڤ و شێوازی دەکارهێنانی وشە دەدات و هەرگیز وەک شێوەی باو،وشە دەکار ناهێنێت لێ،بە تەنیا ئاوازی نێو شیعری لا مەبەست نییە و بیرکردنەوە لە کردەی وشەیشی لا زۆر گرینگە.
بۆ خۆی دەڵێ:"بە تەنیا بیر لە مۆسیقای وشە ناکەمەوە بەڵکوو بیر لە کرداری وشەکەش دەکەمەوە".

خاڵێکی دی کە شیعری فەرید زامدار لە شاعیرانی دی جیا دەکاتەوە ئەوەیە کە جوگرافیای شیعری ئەم هۆزانە خۆی بە دەڤەرێکی دیار و تایبەتەوە نا بەستێتەوە و وەک چلۆن ئازادانە تێدەفکرێت،بۆ شیعریش هەمان ڕوانگەی هەیە. هەر سەبارەت بەم پرسە دەڵێ:"نەمامی شیعر لە ناوچەیەک دەچێندرێ و لە ناوچەیەکی دی شین دەبێ و لە ناوچەیەکی دیکەش دەدووروێتەوە".
بە پێچەوانەی ژمارەیەک شاعیر کە هەمیشە چەند پلەیەک خۆ لە خەڵکانی دی بە بانتر دادەنێن،فەرید زامدار تەنێ شاعیر بە جوایەزتر دەزانێت و قەت تووشی لەخۆباییبوون نابێت. بۆ خۆی لەم بارەوە دەڵێ:"شاعیر لە خەڵکی ئاسایی گەورەتر و مەزنتر نییە بەڵکوو جیاوازترە".

فەرید زامدار هەر دوا بەدوای شاعیرانی وەک شێرکۆ بێکەس،عەبدوڵڵا پەشێو،لەتیف هەڵمەت،ڕەفیق سابیر و … دووی ڕەوتی نوێکردنەوەی ئەدەب خاسما شیعری کوردی دەکەوێت و لەم بوارەیشدا گەلێک بەرهـەمی ڕەنگاڵەیی بە ڕووبەری شیعری کوردی دەبەخشێت. عوسمان شەیدا،سەعدوڵڵا پەرۆش،کەریم دەشتی،موحسین ئاوارە،ئەنوەر قادرمحەممەد،فەرهاد شاکەلی،ئیسماعیل محەممەد،جەلال مەلەکشا و

گەلێک شاعیری دی،لە هاوڕێ و شاعیرە هاوچاخەکانی ئەم شاعیرە نوێخوازە دێنە ئەژمار کە دواتر ئەم ڕەوتی تازەبوونەوەیەی نێو شیعری کوردی لە ڕێی کەسانی وەک دلاوەر قەرەداغی،ئیسماعیل خورماڵی،هیوا قادر،بەختیار عەلی،مەهاباد قەرەداغی،مارف ئاغایی،قاسم موئەیدزادە(هەڵۆ)،یوونس ڕەزایی،کەژاڵ ئەحمەد و هتدەوە بەردەوام دەبێت.

بە وتن دەشێت کە “فەرید بەکرئەییووب” ناسراو بە “فەرید زامدار”ساڵی 1952(1331ی هەتاوی)لە هەولێر لەدایک بووە و سەرەنجامیش ئەم شاعیر،پێشمەرگە،ڕۆژنامەوان و شێوەکارە ناسراوەی کورد،ڕۆژی 21ی جۆلای 2019 (30ی پووشپەڕی 2719)لە تەمەنی 67 ساڵیدا ئاخی کوردستان بۆ هەمیشە دەبێتە دوا مەکۆی و تێیدا ستار دەگرێت.

فەرید زامدار بە نێو سێبەردا هاتە نێو مەیدانی هەراوی شیعر و هەر لە نێو نسڵی شیعریشدا ئۆقرەی گرت. سەرەتا و هەتا هەنووکەیش من،فەرید زامدار زۆتر لە ڕێی شیعرەوە دەناسم ئەرچی شێوەکار،ڕاگەیانکار و ڕۆژنامەوانێکی دیاری نێو کوردیش بوو.

بەرهەمە شیعرییەکانی فەرید زامدار بریتین لە:

برووسکەی هەوری مەبەستەک،شیعر،چاپی یەکەم،چاپخانەی شیمال،کەرکووک،1973

ژوانی سێبەر،شیعر،چاپی یەکەم،چاپخانەی جمهوور،موسڵ،1970

ماکرۆکۆسم(گەورەترین جیهان)،شیعر،چاپی یەکەم،1996

میکرۆکۆسم(بچووکترین جیهان)،چاپی یەکەم،1996

ستێکس،وەزارەتی ڕۆشنبیری،چاپی یەکەم،چاپخانەی قەڵا،سلێمانی،1997

Toho،لە شەوی یەک دەققەیدا،چاپی یەکەم،سلێمانی،1999

مردنی ئەندازەیی پەنجە شێتەکانی شەیتان،چاپی یەکەم،سلێمانی،2001

ئەنیمامەندی،چاپی یەکەم،سلێمانی،2006

شەڕی وشەکان و نیو نوقتە لە ژێر نیودا،بڵاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری،چاپی یەکەم،سلێمانی،2007

مردنی بازنەیی،لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکری و ئەدەبی نما،چاپی یەکەم،چاپخانەی شەهاب،هەولێر،2012

بارانی چل شەوە،بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

ڕێ و نووسەری ڕێ،بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

ناوچەیەک لە ژوورە دزراوەکە،بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

ئیمزایەکی بزر بە قەڵەمی شاعیرێک، بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

دوایین ئێوارەخوان، بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

ئۆکتافیا، پێکە خوداییەکانی لاتەریکی، بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

گەردوون لە پیلانێکی شیعریدا، بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

دەریاچەی ئاگر، بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013

(…)

بەر لەوەی ئێوە بمکوژن
من دەمێکە خۆم کوشتووە
بەر لەوەی ئێوە بمنێژن
من دەمێکە خۆم ناشتووە
بەر لەوە ڕوانینم بدزن
من دەمێکە چاوەکانم داخستووە
بەر لەوەی ئێوە پێم بڵێن
سەردەمێکە
من خۆم بە خۆمم وتووە
بەر لەوەی ئێوە پارچەم کەن
زەمانێکە
من خۆم بە خۆمم کردووە
سەرچاوەیەکی زۆر شێلوم
دەمێکە هەوکی خنکان و داڕژانی خۆم گرتووە
لەسەر پشتی هەڵەکانم
خۆتان هەڵوەشێنن و، بڕۆن
سەفەری من
مردن ڕێگای نەگرتووە
لە ناو جەستەی خۆم دەڕۆم و
تەماشای ڕۆیینی پیادە و
تەرمی نەمردووی خۆم دەکەم
لەگەڵ پێکەنینی مردن
خۆم لە ناو خۆم

چاوەڕێی ژیانی خەم دەکەم....

(.........)
لە باتی خوێن... ڕەحم دەمژی
ئەی نەهەنگی...
عیشقی کوژراو
ئەگەر ستەم سندم بکرێ
هەموو چاوێک
بەهرەی جوانی بەردەکەوێ
حەز بە ئازاری کەس ناکەم
بە ناڕەوا
من ئازادیم لە کەس ناوێ...!

ژێدەر:

- دیوانە شیعری “بێ ناونیشان”ی فەرید زامدار،چاپی یەکەم،ساڵی 1990
- ڕووپەڕەی شاعیر لە فەیسبووک
- ژمارەیەک ماڵپەڕی کوردی

دەما شاعر ژبلی خەیالێن خو کەسێ دی نەبینیت ... عبدالرحمن بامەرنی

بارانەك ژ یادان* وەك نمونە

ئەو وێنەیێن کارلێکەکێ دگەل خەیالا مرۆڤی دکەن، زێدەتر کارتێکرنێ ل مرۆڤی دکەن و ڕەنگە بۆ چەندین ڕۆژان ژی مرۆڤ دوێ خەیالێدا بمینت، دروستکرنا وێنەی ژی و تایبەتی وێنەیێ شعری، عەشق و دلسوزی و داهێنان و سنعەتکاری بە دقەت، وێنەیێ شعری ژ خەیالا شاعری و

هزرێن وى د پەشيت، ئەڤ خەيالا هەنێ يە ژى شاعرى بەرەڤ قولاچێن تاريڤە دبەت و جوانترين رامان و دەربرينان ژێ دەر دئێخيت، ژبەركو دوى دەروكى را، ئەو تشتێن دهزر و عەقلێ ويدا هەين، وەرگرى بەشدارى دەربرينێن خوە دكەت.
ئەڤە بوون ئەوا ئەز شيیام وەك پێشەكيەكێ بۆ ڤێ نڤيسينا خوە يا كورت، ل سەر شعرا (بارانەك ژ يادان) بنڤيسم، كو من ڤيايى ب شروڤەكرنەكا رەخنەى خوە بەردەمە ناڤ قولاچ و كونجێن ڤەشارتى يێن ڤێ شعرێ و ئەوا هەر خواندەڤايەكێ بخوينيت، رەنگە هەمان بوچوونێن من هەبن.
هوزانڤان ل دەستپێكا شعرا خوە دبێژيت:
ل بەر پەنجەرا هزران
دلوپەكێ خوە دبەژنا غوربەتێ وەركر و
ب پێن بەندەمانێ ڤە ئاليا

دوماهيا شعرێ ژى بڤى پەرەگرافى قفل دبيت:
من دڤێت ژ ژورا سەرێ خوە بدەركەڤم و، پەنجەرا هزرێن خوە بشكێنم ..!!

بۆ دروستكرنا ئاڤاهيێ ڤێ شعرێ، هوزانڤانێ ڤيايە پەنجەرێ بكەتە كليلا چوونا ژوورا تێكستا وێ, لێ دا كو ئەو بشێت جوداتر ژ خەلكێن دى رولى بدەتە وێ پەنجەرێ، نەهێلايە ئەو پەنجەر ببيتە دەروكێ تێپەربوونا هەمان خواندەڤا، وێ ڤيايە، خواندەڤا و وەرگرێ شعرێ دوورى وێ بيت، ژبەركو خەيالێن شاعران و ديتن و هزر و بيركرنێن شاعران، حەز ناكەن كەسێن دى نە تێكەلى نهێنيێن وان بن و نە ژى ببنە هەڤالێن خەمێن وان، بەلكو، ئەو خوە درێزا كەسێن نە ئاساييدا دبينن، دەما ئەو شعرێ د نڤيسن، ئەو خوە ژ هەمى تشتان ڤالا دكەن، بتنێ دگەل خەيالێن خوە دمينن، خەيالێن وان ژى جوداتر ژ كەسێن دى، بلندتر دفرن و دوورتر دبينن و گرانتر دهەلگرن.
شعر ژ هاتنا بارانێ دەست پێدكەت، لێ بۆ هوزانڤانى ژمارە نە گرنگە، ژبەركو ئێك چپك دشێت ببيتە هێڤێنێ خولقاندنا تشتەكێ دى، چپكەكا بارانێ ل بەرێڤەى پەنجەرا وێ، كو خوە ب شووشەيێ پەنجەرێدا بەردايە خوارێ و خشيلانكەك بدويڤ خوڤە هێلاى، بەس بوون كو خوە ژ دەردوورێن خوە ڤەدزيت و ئەو وێنەيێ ل پاش خوە هێلاى بكەتە بابت□ نڤيسينەكێ.
ژيان و هيڤى/ يادێن وێرانكەر/ ئەڤە ئەو وێنەنە يێن وێ چپكێ ئەو دناڤ خوەدا بەرزەكرى و تا وى راددەى، ئەو خوە بكەتە هەڤپشكا ئەوران و ئەو هەردوو پێكڤە تاڤيان برێژن، دەما دبيێژت:

چاڤێن من و ئەوران تاڤی رێتن
هوزانڤان لڤێرە بتنێ ژی نا راوەستیت، بەلکو بەردەوامیێ د دەتە چکێن بارانێ و هێشتا وێنان ژێ دروست دکەت، هەر وەکو زم□ژ□ لهیڤیا بارانەکا ژڤی رەنگی و ڤیایی کەسەك هەڤبەشی خەمێن وێ بیت، باران دهێت و وی کەسی بۆ پەیدا دکەت، یێ بشێت ببیتە هەلگرا خەمێن وێ و دبێژیت:
دناڤ ئەسرینا د چاڤێ مندا
چپکێن بارانێ ب ئارامی خەم وێنەدکرن
چەند مە دگری تابلویەك زیندی ژێ دهات
ئافراندن و
ئەز دناڤ دیمەنێن خوەدا دکوشتم
کوشتنا هوزانڤانی لڤێرە لێگەریانە لخو، لێگەریانە ل وان هەمی بیرهاتنێن ئەو نەشیایی بکەتە راستی و یان وێ ڤیایی وێنەکێ دی و پێناسەکا دی بدەتێ، ئەڤەیە ژی ئەوا ئەم دبێژینێ بەرزەبوونا شاعران و لخو گەریانا شاعران. شاعر بەرزە دبن و شاعر خوە پەیدا دکەن و شاعر مە بەشداری وێ راستیێ دکەن یا ئەم تێنەگەهین و چ ژ ئاگەهی بیت یان بێئاگەهی، هوزانڤان یا مە بەشداری مرنەکێ دکەت، لێ نە مرنەکا بلەز، بەلکو مرنەکا دناڤ بیرهاتناندا و مرنەکا دناڤ خەیالێدا و ئەڤ مرنا وێ د شعرا خوەدا ناڤ ئینای ژی، مرنەکا ژ جورێ زیندیبوونێ یە، دەما ئەم ژ کەیفا دکەینە گری.
لێ هوزانڤان چ زوو بیت یان درەنگ ژ دەمێ خویێ دەست نیشانکری یێ تێهەلچوونان دەردکەڤیت و حەز دکەت، ببیتە مرۆڤەکا ئاساییڤە، هەروەك د قفلا ڤێ شعرێدا مە دیتی، دەما دبێژیت: (من دڤێت ژ زورا سەرێ خوە بدەرکەڤم).
وەك دوماهیەك بۆ ڤێ نڤیسینێ و ئەوێن بڤێن شعرێن جوان و کارتێکەر بنڤیسن، ئەو هوزانڤانێن دکەڤنە د زڤروکا خەیالێن خوە دا و خویێ مرۆڤ ژبیردکەن، شعرێن جوان ژ بەر وان دچن و ئەڤێن دکەڤنە د هەمان زڤرۆکدا و بیرا خوە ل خویێ مرۆڤ دئینن، شعرێن وان زوی ژبیر دچن.
*بارانەك ژ یادان، ڤیان موحەمەد، د رۆژناما ئەڤرو ژمارە (2454) یا رۆژا 30/10/2018ێدا هاتیە بلاڤکرن.

- د رۆژناما ئەڤرو ژمارەژمارە 2478 یا رۆژا 3/12/2018 دا بلاڤ بوویە.
- بۆ ئەڤێن بڤێن شعرێ بخوینن.

_ بارانەک ژیادان _
ڤیان موحەمەد
ل بەر پەنجەرا هزرا من

دلوپێکێ خوە دبێژنا بایێ غوربەتێ وەرکر و
ب پێن بەندەمانێ ڤێ ئالیا
ژیان و هیڤی ل دور خرڤەبوون
پێلێکا یادێن وێرانکەر ژێ هەلاڤێت و
چاڤێن من و ئێوران بهەڤرا تاڤی رێتن
دناڤ ئێسرینا چاڤێ مندا
چپکێن بارانێ ب ئارامی خەم وێنەدکرن
چەند مە دگری تابلویێک زیندی ژێ دهات
ئافراندن و
ئەز دناڤ دیمەنێن خوەدا دکوشتم
من دڤێت ژ ژورا سەرێ خوە بدەرکەڤم و
پێنجەرا هزرێن خوە بشکێنم ..!!

عبدالرحمن بامەرنی

هاڤان محەمەد، هەڵکشان و گەشانەوە … فاروق مەجید

ماوەیەکی باشە بەدواداچوونم هەیە بۆ شیعرەکانی (هاڤان محەمەد)و دەیانخوێنمەوە. ئەوەی سەرنجمداوە و لای من خاڵێکی دیارو بەرچاوە پێشکەوتنی ئاستی شیعرەکانییەتی لە رووی شیعرییەتەوە، بە بەراورد بە شیعرەکانی سەرەتای. ئەو هەرچەندە بەس لە رۆژنامەو ماڵپەڕی (ڕێگای کوردستان)دا بەرهەمەکانی بڵاودەکاتەوە، ئەویش بۆ دانانی وێنەی خۆی و نووسینی کورتەی ژیانی، کە ئەو دووانە هەرگیز پێوەر نین بۆ خوێندنەوەو هەڵسەنگاندنی هیچ بەرهەمێکی ئەدەبی، بەڵام جێی وەبیرهێنانەوەیە کە رەوتی میدیایی رێگای کوردستان لە هەموو رۆژنامەکانی تر جیاوازە، بەوەی سێبەری هیچ حیزبێکی دەسەڵات نییەو گوتاریی رۆژنامەگەریی و ئەدەبی و هونەریشی تایبەتە بە زۆرینەی خەڵکی بێ بەش و داماو، بۆیە دەبینین هەر لە 8 لاپەڕەدا ماوەتەوەو ئەویش رەنگە بە پیتاکی ئەندامەکانی بەڕێوەبچێت، کە بە داخەوە دەبوو 20 لاپەڕە بووایەو هەموو لاپەڕەکانیش هەر بەو گوڕوتین و جیاوازی و راستگۆییەوە بوونایەوە و نرخەکەشی 1000دیناربووایەو

هەر هەمان رۆژی دەرچوون و بڵاوبوونەوەی یەکسەر لە بازاڕدا نەمایە. ئاوها تینوویەتی مەعنەوی خوێنەرانی دەشکاندو حەقیقەتی پەیامی میدیایی سەرکەوتووش بۆ هەمووان دەردەکەوت.

هاڤان محەمەد لەم دوو شیعرەی دوایدا کە بڵاوی کردونەتەوە (هایکۆ) و (سەفەر)، هەستم بە وەکرد کە بە راستی شیعر دەخوێنمەوە و چێژم لێ بینین، هەر لە بەکارهێنانی خوازەوە بیگرە تا وێنەی شیعری تازەو جوان، تاکو هونەرەکانی رەوانبێژیی و بەکارهێنانی ئیکۆو وشەی ئاوازدار و ناوەڕۆکی قوڵ و سەرنج راکێش، ئەمەش جێی دەستخۆشییە و هیوای بەردەوامی و پێشکەوتنی زیاتری بۆ دەخوازم، بەڵێ ئەو رەنگە لەم قۆناغەدا راستگۆیانە زمانی ناخ بە شیعر دەرببڕێت و بۆیە شیعرەکانیش لە گۆشە نیگای رۆمانسیەتەوە دەڕوانن بەسەر یەکە زمانەوانییەکان و گۆشەو بابەتەکانی تری ژیان و گەردووندا، بەڵام بە دڵنیاییەوە لە داهاتوودا ئەگەر شاعیر بەم شێوەیە بەردەوام بێت ئەوا دەتوانێت بە شێوەیەکی سروشتی پەرە بەم دیدو نیگایانەش بدات و پەلبهاوێت بۆ بابەتگەلی دی و بەکارهێنانی سەرجەم کێلکە جیاوازەکانی ژیان.

تەماشای جادوی ئەو کۆپلەیە بکەن، چۆن شاعیر تیایدا (چاو) بە ئۆقیانوس دەچوێنێت و لەبەردەم هێزی پاراسایکۆلۆژی ئەو شاشە تایبەتەدا حەقیقەتی سەرگەردانیی عاشق دەردەخات و چۆن شپرزەو سەرلێشێواو و بێ نوتقی دەکات:

دەریایێکی قووڵ،
کەشتیوان ون دەکا
ئۆقیانوسی چاو!

ئەو ڕاست دەکات، سیحری ئەو نیگایانە هێندە بەرینی دەبەخشێت بەم کە وەك ئۆقیانوسێکی دەشوبهێنێت و هەر بەو قەبارەیە خۆشی دەبینێت وەك دەریاوانێك کە بیەوێت لەو زەریا پڕ نهێنی و تەلسیمەدا مەلە بکات و نهێنیەکانی ئاشنا بێت، بەڵام ئەم زەریایە زەریای هێمن و هندی نییە، بەڵکو زەریای چاوێکی خومارە، یان با کەمێك پێکەوە لەسەر ئەو دیمەنە فەنتازیەی نیگار کێش بوەستین کە چۆن واقیع ئامێزانی خەیاڵ دەکات و دەریدەخات کە هێندە توانای ئەندێشەی شاعیر بەهێزە هەست بە نیگاری ئەو ماچە دەکات کە کۆکردنەوەی دوو لێوەو لەسەر سکێچی یادەوەرییەکانیدا نەخشەی کێشاوە کاتێك بەم زمانە پێ ئیستاتیکایە ئەو وێنە شیعرییە دەشیعرێنێت:

بۆ ماچێک،
دوو لێوی کۆکردەوە
نیگار کێشی خەیاڵ!

نەك هەر هێندە، بەڵکو به سوود وەرگرتن له خوازەی (شەو و ئەستێره) وێنەیەکی تازەو ئیرۆتیکی جیاوازی شیعریمان بۆ نیگا دەکات، که وروژاندنی هەست و سۆزو لوتکەی خۆشەویستیکردنه؛ خۆ زۆر شاعیری تر سوودیان له وشەکانی شەو و ئەستێره وەرگرتووه، بەس شاعیر به توانای ئەندێشەکردن و ئەفراندنی شیعریی توانیویەتی وێنەیەکی تازەی لێ وەدیبهێنێت و لێکچوون و لەوچووەکه)ش زۆر گونجاو و تەبان و لەشوێنی خۆیاندان، لێرەشدا کار لەسەر ئیستاتیکای جەسته کراوه، ئەمەش هەر خاوەنی سیحرێکی تایبەتەو زیرەکانه شاعیر توانیویەتی گەمەیەکی وشەسازی ئەنجامبدات به بەکارهێنانی دالی (ڕووتی) که دەکرێت به (روو:ت:ی) واتای رووی تۆ لێکبدرێتەوە، وەك چۆن به مانای رووت یش هەر دروست دەخوێندرێتەوە. جا گرنگ نییه ئەم دایەلۆگه بۆ هەردوو رەگەز گونجاو و تەواوه، چونکه له زمانی عەرەبیدا بۆ نموونه (اللیل/شەو) نێرینەیه

ورووژاوە،
ئەستێرەی ڕووتی بینیوە;
شەو!

سروشت هەمیشه هاوڕێیەکی نزیکی شاعیران بووەو سەرچاوەی ئیلهامەکان و کەرەسەو یارمەتیدەری دەربڕینی شیعریشیان بووه، وەك چۆن بینیمان له کۆپلەکانی رابردوودا (ئەستێرەو شەو، ئۆقیانووس)ی بەکارهێنا ئەوا لێرەدا جارێکی تر دەگەڕێتەوە لای پاییزو گەڵاو باخچه، تاکو له هەستی شاعیر تێبگەین و لێکچوواندنەکان شیکاریی بکەین، هەتاوەکو رادەی هەستی سادەو پاک و شەرمنی کەسێکمان بۆ بگەیەنێت که چۆن وەکو درەختێکی رووتەڵەی بێ بەرگ، له ناو باخچەدا شەرم له پاییز دەکات، رەنگه خوێنەرێك لێرەدا بڵێت رەنگه باخچەش چەند مانایەك لەخۆ بگرێت، لەوانه ناوێك بێت بۆ کەسێکی عاشق.

خۆی بۆ گەڵا داپۆشیوە
شەرم لە ڕووتبوونەوەی پاییز دەکات –
باخچە.

…

(سەفەر) دووەم دەقی ئەم شاعیرەمانە، بەڵام سەفەرێکی جیاواز،

سەفەری ئەم لەگەڵ ئەودا ؛ ئەو کاتە دەست پێدەکات کە ئەو: سەفەرەکەی کۆتایی پێ دێنێت و دەگەڕێتەوە، کەواتە هەر لێرەوە تێدەگەین کە سەفەر لێرەدا زیاتر لە مانایەکی هەڵگرتووە، سەفەری ئەزموونی ژیان لەگەڵ کەسێکداو سەفەری غوربەتی کەسێکی تر، بە واتایەکی تر سەفەری مادی و مەعنەوی، سەفەری دووهەمیان پێ لە وەفاو راستگۆیانەیە و هەتا هەتاییە:

سەفەرێک لە دەروازەی
هاتنتەوە دەستپێدەکات،
تا کەوتنی دواین گەڵای تەمەنم

بۆ گەشتن بە مرازی دڵی شاعیر هێشتا درەنگ نییە، هەرچەندە رابردوو هەر داڕمان و رەشایی و مەلولیی بوو بێت کە تەمی خەمگینی ڕژاندبوو بەسەر جوڵەکانی ژیاندا، بەڵام چەند لێزانانە شاعیر ڕۆژە رەشەکان بە مرۆڤێکی پیرو نەخۆشی دەست لەرزۆك دەشوبهێنیت و رووبەرووی نەفرینی دەکاتەوە، ئەمەش وامان لێدەکات بڵێین بەڵێ لە ئەنجامی ئەم وشەسازییەدا زمانی شیعری وەبەرهێناوەو جیای کردووەتەوە لە دیمەنە راستەوخۆکانی ڕۆژانە و لێرەدا بە فلتەری شیعربووندا تێپەڕیوون و بەر زمانێکی ئیستاتیکی گیان دەکەوین کە سۆزو ویژدان تیایدا باڵادەستی وەدەست دێنێت و لە ژێر چەتری شیعریکدا هەڵتروشکاوە:

نەفرەت
لە وەرزە دەست لەرزەکەکان
کە نەیانتوانی
زووتر تۆ بگەیەننە وێزگەی ژیانم

لەسەفەری یەکەمی ئەودا، ئەم رووخا بوو لە بێ هیوایی و بێ ئەویی تەواوکاریی بوونی ئەمدا، ئاوهایە سۆزی راستەقینە، نەك بەس خودی ژیانی شاعیر رەش و مات بوو، بەڵکو شارو گەڕەك و کوچەو کۆڵان و گوزەرەکانیش بێ تام و مەلول بوون، ئەوانە چین بێ بوونی هاوەڵی راستەقینەی ژین؟ هەموویان هەر رەنگدانەوەی دیمەنی سایکۆلۆژی ساتی تەنیایی شاعیرن و دەیەوێت بڵێت من چۆنم بێ تۆ، هەروەها ئەو و ئەوان و تۆو هەموومان هەر بەم جۆرە… با ساتێك دابنێین بۆ لێکنزیکبوونەوەی گیانەکان؛ زۆرن خاڵە هاوبەشەکان و کەمن خاڵە جوداکان، کەچی مەخابن لای زۆر لە مرۆڤەکان خاڵە کەمە جوداکان دەکرێنە بنەماو ئامانج و چەق بۆ هاتنەدی دیدگای جوڵان بەرەو پێشەوەو بەرەو دواوە کە ئاکام پەشێکاویی و ناکامی لێ دروست دەبێت، کەواتە لەم کۆپلەیەوە دەردەکەوێت کە عەشقەکە بەس فیزیکیی

نەبوو، بەڵکو زیاد لەمەش بەرەو قوڵایی گیان رەگی هاویشتبوو:

چ داڕمانێک بوو ئەوسا؟
بینایی شار ڕەشتر لە قەقنەس
تەزیوتر لە گیانێکی خۆلەمێشیی
مەلولتر لە دڵێکی کڵۆڵ
ئاخر هەناسەی کانی،
لە کوێوە فێنکایی بە ڕێبوار دەدات؟
سێبەری باخچە نەبێت!

لێرەدا زیاتر گەردوونبوونی ئەم عەشقە دەردەکەوێت، کاتێك (تریفەو چۆلەکەی نوستوو، هەرەسی بێدەنگی) دێنە ناو فەزای شیعرەکەوەو مانا پەیوەست دەکرێت بە شۆڕشەوە، بە جوڵەی ژیانەوە، بە توخمە جیاوازەکانی بوون، ئەی بۆ نا؟ خۆ هەموویان لە پەیوەندییەکی هارمۆنییدا یەکتر تەواو دەکەن، کەواتە بۆ ناکرێت بڵێین ئەم عەشقە بەرەو فیستیڤاڵی ئازادی و دادو ماف لەگەڵ هەموو بوونەوەرەکانی تردا سەما دەکات و بە ژیانەوەو گەڕانەوەی لەو سەفەرە هەموو بێدەنگییەکان کۆتاییان پێ دێت و بەم جۆرەش ژیان رەوتی راستەقینەو رەسەنی خۆی دەگرێتەوەوهەموو شتەکان دەکەونە جۆش و خرۆش وجوڵەیان بۆ دەگەڕێتەوە، دەبێت چ موعاناتێك بووبێت ئاوها شاعیری نیگەران کرد بێت؟ چ هەستێکی بەهێزی پەنگخواردووی ناخهەژێن بێت وا لە شێوەی ئەم نەغمە جوان و ناسکانەدا دەروونمان جۆش دەدات، تا لەگەڵ زۆرینەی نوستووان‌دا بێداربینەوە، راستییەکان ببینین و ئەزموون بکەین، جۆگەلە وشکەکان لە سەرچاوەوە تەڕاییان بۆ بگەڕیتەوەو دووبارە سەوزایی باخی ژیان ئاوەدان بکاتەوەو شوێن بە تەپوتۆزو گڕەی گەرماو بۆگەنبوون لەق بکات، سیمبوڵی چۆلەکە چەند جوان و بەریئو دڵڕفێنە لە باغێکی پڕ نەشئەدا و بەرزبوونەوەی سەدایان بەرزو بەرزترو رووخان و داڕمانی ئەو نزمی و نشێوانەی سەردەمانێك زۆلکاوێکی بۆگەن بوون بۆ قوڕباقە دەنگ ناخۆشەکان:

تەنیا بێدەنگ مەبە؟
بە تریقەی هەناسەت باغێک بهە□ژێنە
با چۆلەکە نوستووەکان خەبەریان بێتەوەو
جریوەیان بە ئاسمانا هەڵکشێ و
بێدەنگیی هەرەس بێنێ

لە کۆتاییدا هەر ئەو نهێنییە ماوە شاعیر لە ئاکامدا پێمان بڵێت کە یەکێك لە گرنگترین سەفەرەکانی ژیان و رزگاربوونی لە خەمۆکی و تەنیایی و هەڵگێرانەوەکانی دۆخی مرۆڤ بەرەو باڵا چەکەرەکردنی ئەو نەمامی عەشقە راستەقینەیە کە سەرچاوەی هەموو ئیلهام و وزەو

نوێبوونەوەو چێژو جوانی و پشووە، ژیان بۆ ئەو سۆزو خۆشەویستییە نموونەییە ئاستەمە .. چەند ئەو دیمەنە شیعرییە جوان و سەرنجراکێش و دڵهەژێنە کە لەمەغریبی سەفەردا ڕێژووی دووری بشکێنێت بە گەڕانەوەی یاری ون و نەبینراو، ئەو یارەی لە خەیاڵدانی شاعیردا جوانترین یۆتۆپیای لە واقیعدا بۆ دەنەخشێنێت و خەونەکانی دەکاتە ڕاستی، هێزی شیعرییەتی زیاتری پێ دەبەخشێت و تەواوکاریی بە ماناکانی ژینی دەدات، هەر ئەو هێزی عەشقەشە سنووەرەکان دەبڕێت و هیچ کۆتو پێوەندێك لەبەردەمیدا نابێتە ئاستەنگ:

وەلێ عەشق بەهێزتر بوو
دە خۆشبە بەم گەشتە
با تاوێک
گوێ لە ئاوازی ئەم نەورەسانە بگرین
خەفت لە باڵای بەداریی دەتەکێنن
با پێش خۆر ئاوابوون
نوچەک بۆ هیلاکبوون بدەین
ئەمجارەیان
لە مەغریبی سەفەردا
ڕێژووی دووریی نێوانمان بشکێنێ

فاروق مەجید

ئاستی ڕۆشنبیری تاك بەرامبەر شوێنەوارو كەلەپوور … ئەحمەد کامەران

هەروەكو ئەوەی كە دەبینین كوردستان خاوەنی گەلێك شوێنەوارو كەلەپووری جوان و دێرینە وەكو ئەشكەوتەكان و لەگەڵ چەندان قەڵای دێرین كە مێژوووەكانیان دەگەڕێتەوە بۆ چەندەها ساڵ لەمەو پێش, بەڵام من لێرەدا دەمەوێ تیشكێكی بچووك بخەمە سەر ئاستی تاكی كورد یاخود چۆنیەتی مامەڵەكردنی تاكی كورد بەرامبەر شوێنەوارو كەلەپووری وڵاتەكەیدا.

بەداخەوە دوای خوێندنەوەیەکم بۆ بەشێکی زۆری تاکی کورد کە دەبینم بۆ بەرپرسیارانە مامەڵە دەکرێت لە بەرامبەر شوێنەوارو کەلەپوورەکانیان دا یان بۆ باکن لە پاراستنی شوێنەواری وڵاتەکەیان دا,کە دەتوانم وەکو قوتابیەکی شوێنەوارناسی ئەم بابەتە بەقەیران یاخود جینۆسایدی شوێنەواری لە قەڵەم بدەم,یەکێك لەو دیاردە ناشرینانەی کە وەك قوتابیەکی شوێنەوارناسی ئازاری دام بریتی بو لە سیمای سەر ئەشکەوتی قزقاپان کەچەندین دیاردەی ناشرینی لەسەر نوسرابوو وەکو نوسینی سەر کوچەو کۆلانەکان وابوو.

بۆیە لێرەدا ئەرکێکی ئەخلاقی دەکەوێتە سەر شانی شوێنەوارناسان ورۆژنامەکان و میدیاکان وە بەهەماهەنگی لایەنی پەیوەندیدار پێویستە ڕۆڵی بەرچاو ببینرێت لە هۆشیارکردنەوەی سەرجەم چینی کۆمەڵگای کوردی.

نوسینی/ ئەحمەد کامەران
قوتابی کۆلێژی ئاداب

تیۆرەکانی هونەرمەند حەسەن زیرەك، بۆ بە کوردیکردنی ئاوازە بیانییەکان … د. مەولود ئیبراهیم حەسەن

کارە پڕداهێنانەکانی زیرەك کێلگەیەکی فراوانە بەقەد فراونی کوردستان و پڕ تەمەنە بە قەد تەمەنی داهینان .
زیرەك ئەو گێلگەیەیە ڕاستە ناسراوە و بەردەوام باس دەکرێت، بەڵام، باسکردنەکان هێشتا زۆربەی هەرە زۆریان لێکۆڵینەوەیی و زانستی نین، زانستی بە قەد داهێنانی زیرەك، چۆن ژیان و کەسایەتی و هونەر و مێژووی زیرەك ڕەنگاو ڕەنگێکی تاوسییە،هەموو رەنگەکانی تێدایە و رەنگەکانیش بەردەوام لە گۆڕان و نوێ بوونەوە دان، ئێمە پێشترلە چەند نووسینێکدا داوای زانستی (زیرەکناسیی) و دامەزراندنی (نێوەندی زیرەکناسیی) و کاری (بەرەو زیرەکناسیی) مان

کردووە، لەم داویانەدا مەبەستمانە:

یەکەم : دامەزراندنی (نێوەندی زیرەکناسیی)، لەو نێوەندەدا هەموو ئەو نووسەر و لێکۆڵەرانە کۆببنەوە، بەردەوام بە بەرنامەی زانستییەوە کار لەسەر لایەنە جۆراو جۆرەکانی ژیان و کەسایەتی و هونەری زیرە ك بكەن.

دووەم:لە (بەرەو زیرەکناسیی) دا، مەبەستمانە هەموو بەڵگە دەنگیی و وێنەیی و ڤیدیۆیی و وێنەی فۆتۆگرافی و نووسراو و نە نووسراوکانی زیرەك کۆبکرێنەوە و پۆلین بکرێن و بە پێی زەمەنی ژیان و قۆناغەکانی هونەری زیرەك ڕیزبەند بکرێن و بخرێنە بەردەستی لێکۆڵەران و نووسەرانی زیرەکدۆست .

سێیەم: کارکردن بۆ دروستکردنی (زانستیی زیرەکناسیی)،ئەمەش پاش لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی لایەنە جۆراو جۆرەکانی ژیان و هونەری زیرەك و گەیشتن بە تایبەتمەندییەکانی زیرەك لە هەموو ڕوویەکەوە ئەم زانستە دروست دەبێت.

ئەگەر ڕۆژێك توانیمان ئەم کارانە بکەین، ئەوکاتە کورد کەوتووەتە سەر ڕێگای ڕاستی ڕیزگرتن لە کەسایەتی و هونەری زیرەك، ئەو کاسایەتی و هونەرەی پێویست بە تیۆری تایبەت دەکات بۆ ناسین و تێگەیشتنی هونەر و داهێنانەکانی، ئەوەش لە بیر نەکەین، ئێمە کە دەنووسین: تیۆرەکانی زیرەك لە بە کوری کردنی ئاوازە بیانیەکان، مە بەستمان ئەوە نییە دەقی نووسراوی تیۆرەکانی زیرەك-ت بخەینە بەردەست، یان ئەو تیۆرە بە نووسین هەبن، بەڵکو ئێمە بە دوای بەکارهێنانی ئەو تیۆرەدا دەگەڕێین لە نێو گۆرانیەکانی دا کە زیرەك بەو توانا بۆ سنوورەی کە خۆی هەیەتی و لە کارە داهێنانە هونەریەکانی دا کردوویەتی، واتە تیۆرەکەی لە نێو کارە پر داهێنانەکانیدا دەدۆزریتەوە .

ئەمڕۆکەش بە بۆ نەی یادی (47 ساڵەی کۆچی دوایی زیرەك)، دەرگایەکی تازە بەسەر جیهانی ناسینی زیرەکدا دەکەینەوە، هەرچەندە دەبێ لە سەرەتاوە دان بەوە دابنێم کە من پسپۆری موزیك و دەنگ و ئاواز نیم و هیچ شارەزاییەکی زانستیانەم لە خوێندنەوەی نۆتە و لە زانستی ئەم بابەتانەدا نییە، بۆیە من لەڕووی تیۆرییەکی ئەدەبییەوە قسە لەم بابەتە دەکەم و بوارە پسپۆرییەکە بۆ زانا و شارەزایانی موزیك و ئاواز و دڵسۆزانی زیرەك بە جێ دەهێڵم.

من لێرەدا وەك کەسێکی زیرەکدۆست و گوێگری بەردەوامی دەنگی زیرەك و کەمیك شارەزا لە ژیان و کەسایەتی زیرەك، باس لە تیۆرەکانی بەکوردیکردنی ئاوازە بیانییەکانی دەکەم و هەوڵ دەدەم ڕێگاکە کەمێك خۆش بکەم و لە نێو گۆرانیەکانیدا هێڵی تیۆرەکان دەدۆزمەوە و دەیخەمە بەر دەستی مامۆستا پسپۆرەکان و هیوادارم ئەوان بەشە

کارەکییەکەی ئەم تیۆرە تەواو بکەن .

تایبەتمەندیی گۆرانییەکانی زیرەك

زیرەك ژمارەی گۆرانییەکانی تا ئێستا بە تەواوی نەزانراوە، دوا ژمارە کە نێوەندێکی کەلتوری لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڵاوی کردۆتەوە (3623) گۆرانییە، هەرچەندە پێم وانییە ئەم ژمارەیەش ژمارەیەکی جێگیر بێت، بەهەرحاڵ ساغ کردنەوەی ژمارەی گۆرانییەکانی زیرەك کارێکی زۆر زەحمەتە، لە بەر ئەم هۆیانە:

یەکەم: شوێنی تۆمارکردنی زیرەك لە دوو وڵاتی داگیرکەری ئێران و عیراق داو لە ئێستگەکان و ئاهە نگە جەماوەریەکان و دانیشتنە تایبەتەکاندا، هێندە زۆر و هێندە پەرتن، بە هیچ کەس لە داهاتووێکی زوودا کۆناکرێنەوە .

دووەم: هەندێ لە گۆرانییەکانی زیرەك لە ناوچوون بە هەر هۆیەك بێت،بەدەستی ئەنقەست یان بەهۆی بێ کەسی و بێماڵی و بێ ئەرشیفی زیرەك لە زۆرکاتی ژیانیدا.

سێیەم: هەندێ ئاهەنگ و گۆرانی زیرەك بۆ کەسانی تایبەت و لە ماڵان تۆمارکراون، ئەم خاوەن ماڵانە وا دەزانن و لایان وایە کە ژەمە خواردنێکان داوەتە زیرەك، ئیتر ئەم گۆرانیانە هیچ مافێکی زیرەکی بەسەرەوە نەماوە بڵاویان ناکەنەوە.

من بە هۆی ئەو بەردەوامی و تەمەنە درێژەی کە لە منداڵییەوە گوێ لە گۆرانییەکانی زیرەك دەگرم، دەتوانم داهێنانەکانی بە سەر ئەم چەند خاڵە دابەش بکەم:

1- ئەو گۆرانیانەی کە بە شیعرو ئاواز هی خۆیەتی .

2- ئەو گۆرانیانە کە شیعرەکان شیعری شاعیرانی ناسراوی کوردن و ئاوازی زیرەکە .

3- ئەو گۆرانییە فۆلکلۆریانەی کە زیرەك لە هەموو ناوچەو زار و بنزارە کوردییەکان وەریگرتووە و بە شیعرو ئاوازەوە گۆڕانکاری تێداکردووە .

4- ئەو گۆرانییانەی کە لە میللەتانی تر وەریگرتووە و گۆڕانکاری لە شیعرو ئاوزەکاندا کردووە.

5- ئەو گۆرانیانەی کە تەنیا ئاوازەکەی لە میللەتانی تر وەرگرتووە و گۆڕانی تێداکردووە و بە شیعری خۆی یان بە شیعرێکی تری فۆلکلۆر یان شیعری شاعیران گوتوویەتی.

6- ئەو گۆرانییانەی کە شیعرەکە هی شاعیرانی کوردە و بە ئاوازێکی بیانی بە گۆڕانکاریەوە تۆماری کردووە .

7- ئەوگۆرانییەی کە ئاوازی کەسانی ترە و بە شیعری خۆی یان شیعری شاعیرانی تر و بە شێوە گوتنی خۆی گوتوویەتی .

8- زیرەك لە گوتنی هەموو جۆرە گۆرانیەکاندا هونەرێکی زۆری

نواندووە، چ وەك شاعیر و چ وەك ئاوازدانەر و چ لە گوتنەوەیدا،گۆرانییەکانی دەوڵەمەندو خۆش و جوان کردووە، لە ئاوازدا بە تێکەڵکردنی دەنگی بڕگەیی و بڕگەی مانادار و وشەی جوان و پاش و پێشکردنی وشە و کورتە ڕستە و نیوە ڕستە و بەئاوازی پێ لە ڕازاندنەوە دا، زیرەك ئەو هونەرەی لەگەڵ ئاوازەکانی نواندووە، بە هەمان شێوە لەگەڵ شیعریشدا ئەمەی کردووە .

-9زیرەك لە ئاوزو شێوەی گوتنی خۆیدا هێندە دەوڵەمەندە، بەشێکی زۆری لە هەموو جۆرە گۆرانیەکان بە زیاتر لە ئاوازێك و زیاتر لە شێوە گوتنیك گوتووتەوە .

کەسایەتی هونەریی زیرەك

هەموو ئەو تیۆرە جۆراو جۆرانەی کە کەسایەتی داهێنەر دەخەنە بەر تیشکی لێکۆڵینەوە، ناتوانن بەو لێکۆڵینەوانەی کە تائێستا کردوویانە، کەسایەتی داهێنەرانەی زیرەك بەتەواوی بخوێننەوە، چونکە زیرەك بەڕاستی کەسێکی جیایە، جیا لە هە موو داهێنەران، هەر بۆیە پێویست دەکات بە تیۆری داهێنەرناسیی نوێ و تایبەت، لێکۆڵینەوە لە کەسایەتی و هونەری تایبەتی زیرەك بکەین، لێرەدا دەمەوێ باسی چەند خاڵێك بکەم کە (د.محەمەد ئەکرەم ئەلعەدلونی) لە باسی داهێنەراندا باسیان دەکات و لەگەڵ کەسایەتی هونەرمەندانەی زیرەك دەگونجێن"

یەکەم: داهێنەر توانایەکی بەرزی هەیە بۆ بیرکردنەوە و نوێکاری خۆشیدەوێ .

دووەم: توانای خۆ گونجاندنی بەپەلەی هەیە لەگەڵ گۆڕانکارییەکان.

سێهەم: زۆر پشت بە هەست و مەشاعیرەکانی خۆی دەبەستێت .

چوارەم: بڕوای بە خۆی هەیە، هەست دەکات دەتوانێت داهێنانەکان جێبەجێ بکات.

پێنجەم: حەز بە کاری سەرکێشی دەکات و لە ڕۆتین بێزارە.

شەشەم: ئارەزوی گەشت و گەڕانی زۆری هەیە .

حەوتەم : بەڕەوشتە، بەڵام قسە لەڕووە و سەربەخۆیە و کەیفی بەدەسەڵات و توندوتیژی نایە.

هەشتەم : خۆڕاگر و پشو درێژە بەرامبەر گەلە کۆمەکی و غەدر.

نۆیەم: بەرامبەر تاقیکردنەوە مرۆییەکانی دەورو بەر و جیهان کراوەیە .

دەیەم: لەکاتی داهێناندا هەست بە دڵخۆشی و ئاسودەییەکی زۆر دەکات .

یازدەهەم:چێژی زۆر لەجوانییەکان دەبینێ .

ئەم خەسڵەتانەو زۆری تریش لە کەسایەتی زیرەك دا کۆبوو بوونەوەو زیرەکیان کردبوو بەو داهێنەرەی کە ئاستی داهێنانی بە شێوەیەکی

تایبەت بە خۆی گەیاندۆتە شوێنێك كە تا ئێستا هیچ داهێنانێك پێی نەگەیشتووە .

بە بوونی ئەم خاڵانە و زۆر خاڵی تریش زیرەك هێشتا لەدەرەوی هەموو تیۆرەكان دەمێنێتەوەو خاوەنی كەسایەتی دەروونی و كۆمەڵایەتی و هونەری خۆیەتی و تەواوی خاڵەكانی داهێنانی زیرەك و زیرەك لە هە موو داهێنەرانی تر جیا دەكاتەوە ،

هونەرمەند حەسەن زیرەك

-1ئەلف و بێی هیچ جۆرە خوێندنێكی نەخوێندووە ونەیزانیوە بنووسێ و بخوێنێتەوە، زیرەك خۆی لە چریكەی كوردستان دەنووسێ (هاونیشتمانی خۆشەویست، خۆتان ئەزانن كە من لە كۆكردنەوەی ئەم پەڕاوەدا، تەنیا زمانم كاری كردووە، لە پێنووسدا، خاتو میدیای زەندی هاوسەرم، یارمەتی داوم).

-2زیرەك دەرچووی هیچ قوتابخانەیەكی دیار و ناسراوی هونەری و نا هونەریی نییە.

-3زیرەك بۆ فێربوونی هونەرەكەی لە هیچ نێوەندێك خول و ڕاهێنانێكی نەكردووە.

-4زیرەك شاگردی هیچ مامۆستایەك نەبووە و ڕێچكەی هیچ كەسێكی دیاری هەڵنەگرتووە .

-5 زیرەك لە ماڵێكی هەژار ئەگەربڵێین ماڵ، ژیاوە و لەو ماڵە هەر لەمنداڵییەوە دەرگای دۆزەخی بەڕوودا كراوەتەوە.

-6زیرەك لە هەموو سۆزێكی دایك و باوك وخانوادەیی بێ بەش بووە،(كۆ بێ بێ گەورە كە بەرەڵڵا بێ، وەك منی لێ دێ زەحمەتە چابێ).

-7زیرەك ژیانی خۆی لەسەرەتاوە زۆر لەژێر سفرەوە دەست پێكردووە، قۆناغ بە قۆناغ و جار لەدوای جار، بە كارەسات گەڕاوەتەوە سەر سفر و لەژیانی ئابووری و كۆمەڵایەتی و دەروونی خۆیدا (هەشت نۆ ساڵە بووم، بووم بە عەمەلە، لەكاركردنا زۆر ئەمكرد پەلە).

-8زیرەك ئەگەرچی بە هۆی كەسایەتی لێهاتوویی خۆی و هونەرە بەرزەكەی دۆستی زۆرو گوێگری زۆرتر و هەواداری زۆری هەبووە، بەڵام ئەم دۆستانە لە هاوكاری زیرەك دا كەم دەست و سنووردداربوون، بەپێچەوانەوە دوژمن و دژەكانی زیرەك دەوڵەت و دەسەڵاتدارو دەزگا بەد ناو و بەدكارە كانی عێراق و ئێران بوون،هە ربۆیە بەردەوام سێبەری مەرگی بەسەرەوە بووە، دەرگای بەندیخانەی بەڕوودا كراوەبووە، ناحەزان لە كەمین بوون بۆی، هەرئەوەش بوو زیرەك لەگەڵ ئەم هەموو ژیاندۆستی و كورد بوونە و عاشقە جوانییەی خۆی، دواجار ناچار بوو بە هەموو قەناعەتەوە بڵێ: (هێندەم نەماوە بمرم و بچمە ژێرگڵ و بەشەری كورد نەبینم) ئەو كوردەی زیرەك لە ژیانە دۆزەخییەكەیدا بەردەوام جوانترین ئاواز و خۆشترین مەقام و

بەرزترین شیعری گۆرانی زیرەکانەی بەو پەڕی داهێنان و بەو ئاستە بەرزەی داهێنان پێشکەش کردوون و بولبول ئاسا دەیچریکاند و کەو ئاسا دەیقاسپاند وخەم و ئازارەکانی خۆی و میللەتەکەیی و مرۆڤایەتی بەو پەڕی شادیەوە بەدەنگە زوڵاڵا و بە هەشتییەکەی بە هەرزانترین نرخ و هەربە خۆڕایی دەبەخشییە میللەتەکەی و دەیگوت:(زۆر چاك دەزانم چۆنیان دڵ خۆش بکەم).

بەڵێ ؛ ئەو زیرەکە کە دەوڵەمەندترین هونەرمەندی جیهان بوو لە ڕووی ژمارەی بەرهەمی هونەری و داهێنانەوە، دواجار لە هەژارترین ڕۆژەکانی دوا دوایی ژیانی بەدەستی شاگردانی ساواك ژەهرکوژ کراو بە تەمەنی پەنجا ساڵ و شەش مانگیەوە، بەدڵی پڕ هیوا و بە گەرووی پڕ لە ئاوازو دڵە پڕ عەشقە کەیەوە، چووە سەر کێوی ناڵە شکێن و فەرمووی (لەپێش مەرگم چ فایدە بڵیتە سەرگۆڕم و حەلواو سێڕۆژم بۆ چیە).

زیرەك کەمرد نەکاری هەبوو، نە پول و پارەیەکی هەبوو، نە خانوو ناو ماڵێکی هەبوو، هەژار و زگورتێك بوو، لە هەموو هەژاران هەژارتر، ئەو هەژار و زگورتە، ئێستا گەورەترین و دەوڵەمەندترین و بەرزترین هونەرو داهێنانی بۆ بەجێهێشتووین.

کەسایەتی هونەرمەندانەی زیرەك

زیرەك هەر بە سروشتی کەسێکی لیهاتوو زیرەك و زانا بوو،جگە لە لێهاتوویی هونەریی هەر کارێکی تری بە ناچاری و لەبەر برسیەتی کردبێ، سەرکەوتوانە کردوویەتی، میرزا کەریم خۆشناو لە بارەی زەوق و کاری زیرەك لە جوانکردنی کانی مەلا ئەحمەد دەنووسێ: (سەیرم کرد ئەو چایخانە پیس و پۆخڵ و ناشیرینە، بووە بە گازینۆیەکی خۆش و پاك و خاوێن و سپی کاری و چیمەنتۆکراو، هەرحەز ئەکەی لێی دانیشی).

هەرئەو زیرەکیەش چاو و گوێ و هەست و بیرێکی پانۆڕامایی پێدابوو، هەرلە منداڵییەوە هەرچی دەبینی و دەبیست لە مێشك و دڵیدا تۆمار دەبوو، جا لە برسیەتیدا بوابە یان دەربەدەری، لە بەندیخانە بوایە یان ئاوارەیی، ساغ بوایە یان نەخۆش، هەرچی دەبیست و دەبینی دەبوون بە زەخیرەی داهێنانەکانی.

لە نێو ئەم هەموو بەد بەختی و چارە ڕەشیەیدا چاوێکی جوانبین و دڵێکی گەشبین و ئارەزوویەکی لە بن نەهاتووی هەبوو، هەتا بڵێی عاشقی ژیان بوو، عاشقی جوانی و ئافرەت بوو، عاشقی کورد و کوردستان بوو، عاشقی سروشتە جوان و ڕەنگا و ڕەنگەکەی کوردستان بوو، زۆر عاشقی هونەر و دەنگخۆشی بوو، هونەرمەندە مەزنە کانی خۆش دەویست و باسی گەورەیی دەکردن، لە کاسێتی ئەبو سەباح دەفەرمووێ ؛ (عەلی مەردان بەرزە ، کورد قەدری نازانی من قۆندەرەکانی دەخەمە

سەر چاوم)، هەتا بڵێی شارەزای ئاوازو کەلتوری کوردی بوو، بە هەموو زار و بنزار و فۆلکلۆریەکانەوە، هەر ئاوازێکی ببیستایە، ئاوازی ناوچەیەك لە ناوچەکانی کوردستان بوایە یان ئاوازی میللەتانی دەورو بەر، چۆنی بویستایە، وای دەگۆڕی و دەسکاری دەکرد و دەیکرد بە (ئاوازی زیرەك) انە، سەیرکەن چ هونەرمەندێك هەیە ئاوا بە جوانی و سەرکەوتوویی، شێوە زار گۆڕیی و زمانگۆڕی و ئاوازگۆڕی بکات، لە نێوان بنزارو شێوەزاری کوردی و زمانەکانی کوردی و فارسی و تورکی و ئازەری و عەرەبیدا، بەبێ ئەوەی هیچ لەنگی و ناڕێکی و هەڵەیەك بکات، لە ڕووی گوتن و ئاواز و دەربڕینی ووشە و ڕستەکانی هونەری و ئاواز و زانستی زار و زمانەوە، لە گۆرانی گوتندا زیرەك زمانڕەوانترین گۆرانیبێژە کە ووشەکانی جوان و دەوڵەمەند و گەرم و شیرین دەکات .

زیرەك و مۆسیقا

زیرەك لە ژۆر ناوی (هونەر و مۆسیقا) بە شیعر زۆر پسپۆڕانە لە (چریکەی کوردستان) ی خۆیدا باسی هونەر و مۆسیقا و ئامێرە موزیکییەکان و جۆری دەنگیان و کاریگەریان لە سەر گوێگر دەکات، ناوی زیاتر لە چل ئامێری موزیك دەهێنێ و کەم و زۆر باسی مێژوو وڵات و نەتەوەکانیشیان دەکات و دەنووسێ:

مۆسیقا .. شەرتە هاوڕازم تۆ بی

پاشی مردنیش دەمسازم تۆبی

مۆسیقا .. هە ر تۆی روح و گیانی من

مۆسیقا .. خۆشی بێ ژیانی من

ئەمە دەریدەخات کە زیرەك چ بە هۆشیاری و زانایییەوە لەگەڵ موزیکا ژیاوە، سەیر بکە چۆن باسی یەك بەیەکی ئامیرەکان دەکات:

(تەنبوور) نەجیبە،سەدای زۆر گەرمە

دەنگی مەحزوونە پەردەی لەبەرمە

(دووتار) و (گیتار)، شاگردی (سێ تار)

دەنگیان هێند خۆشە، لە دڵ دەبەن بار

دەنگی (ماندۆلین) ،گرمەی (ترۆمپێت)

دەتخاتە خەیاڵ سواری ئەسپی کوێت

بەمجۆرە ناوی زۆر ئامێر دەهێنی کە تا ئێستاش لە نێو ئەدەبیاتی موزیکی ئێمەدا، بەم ڕوونی و شارەزاییەوە ناویان نابیستین چ جای 65 ساڵ بەر لە ئەمڕۆ، ئەمەش بۆ زیرەکی نەخوێندەوار دەچێتە پاڵ داهێنان و زیرەکی و شارەزاییەکەی، جگە لە باسی ئامیرەکان و جۆری ئاوازیان و کاریگەریەکانیان لەسەر دڵ و دەروونی گوێگر، ئەوا بە شیعر نووسینی ئەم بابەتەش جارێکی تر زیرەك دەباتە پاڵ ئەو شاعیرانەی کە هونەری شیعریاین بۆ فێربوون و زانست بە تایبەتی

زانستی موزیك بە كارهێناوە .
ئەم شیعری (هونەر و موزیك) یەی زیرەك، دەقێكی گەورە و بەردەستە بۆ بەزانستی خوێندنەوەی زانیاریە هونەری و موزكییەكانی زیرەك و شیاوی ئەوەیە پسپۆڕانی موزیك بەوردی و زانستییانە لێی بكۆڵنەوە و توانا و هوشیاری زیرەك لەم ڕووەوە دەربخەن .

تیۆری زیرەك بۆ بە كوردی كردنی ئاوازە بیانیەكان

هونەرمەندیی زیرەك لە تەنیا سنوورێكدا نەوەستاوە، پێش ئەوەی باسی بە كوردی كردنی ئاوازە بیانییەكان بكەین، واچاكە باسی ئەوەش بكەین كە زیرەك ئاوازی زاراوە جیاجیا كوردیەكانیشی كردووە بە (ئاوازی زیرەكی) *1، چونكە زیرەك بەتەواوی شارەزای ئاواز و كەلتوری هەموو ناوچەو زار و بنزارە كوردیەكان بووە و زۆریانی گۆڕیوە بۆ ئاوازی زیرەكی، سەیركە:
*ئاوازی (لوڕی) دایە دایە وەختی جەنگە..ی گۆڕیوە بە ..(لایە لایەت بۆدەكەم، بەڵكم خەو بتباتەوە)
*ڕەزیە ڕەزیە تێم دارە مێوی، لەئاوازێكی هەورامییەوە وەرگرتوو.
*مەیرێ مەیرێ- ی لە ئاوزێكی كرمانجی سەروو وەرگرتووە .
*فەلەكە براینە فەلەكە- ی لە ئاوزی حەیرانی دەشتی هە ولێر وەرگرتووە و زۆری تریش، لێرەدا پسپۆڕانی موزیك و ئاوازی كوردی دەتووانن، ئاوازەكانی ئەم گۆڕانیانەو زۆری تری زاراوە كوردییەكان بدۆزنەوە و تایبەتمەندیەكانیان لەڕووی دەنگە موزیك و خوێندنەوەی نۆتەكان دەستنیشان بكەن و بەراوردیان بكەن لە گەڵ ئەو گۆڕانكارییانەی كە زیرەك كردوویەتی و ئاوازە تازەكەی لێ برهەم هێناوە .
دەتوانین ئاوا هێلكاری بۆ بكەین:
*دەستنیشانكردنی تایبەتمەندیەكانی ئاوازەكە پێش دەسكاری زیرەك).
*دەستنیشانكردنی تایبەتمەندی ئاوازەكەی زیرەك دوای دەسكاریەكە).
*دواتر سەیری ئەو گۆڕانكاریانە بكرێت كە زیرەك لە ئاوازەكەدا كردوویەتی.
بۆ نموونە: چی لابردووە ؟ چی دەسكاریكردووە؟ چی زیاد كردووە؟.
ئەگەر ئەمە لە گەڵ هەموو ئەو گۆڕانیانەدا بكەین كە زیرەك لە ئاوازە جیاجیاكانی شێوە زارە جیاجیاكاندا كردوویەتی، لە ئەنجامدا ئەوە دەردەكەوێت كە زیرەك لە گەڵ هەر شێوە زارێك و ئاوازێك كردوویەتی و بە كۆی ئەم گۆڕانكاری و لابردن و زیادكردن و دەستكاری كردنە، دەگەینە هێڵی تیۆرەكە و بۆمان ڕوون دەبێتە وە كە زیرەك لەسەر چ یاسایەكی موزیك داهێنانی لە ئاوازە فۆلكلۆری و شێوەزارەكاندا كردووە .

تیۆری گۆڕانكاریی ئاوازە بیانیەكان

بە گوێگرتن لە تەواوی گۆرانیەکانی زیرەك، بەتایبەتی ئەو گۆرانییانەی ئاوازەکانیان لە گۆڕان و دەستکاری و زیادکردنی ئاوازە بیانیەکان کردوویەتی و ئاوازێکی زیرەکی کوردی بەرهەم هێناوە، بە هەمان شێوە گۆڕێنی ئاوازە کوردی شێوە زارە جیاجیاکان، زیرەك ئاوازی میللەتە جیاجیاکانیشی گۆڕێوە و ئاوازی نوێ و زیرەکیانەی کوردی بەرهەمهێناوە، بۆ دۆزینەوەی تیۆری ئەم داهێنانەش دیسان پسپۆرانی موزیکی کوردی بەتایبەت و پسپۆرانی موزیك بە گشتی دەتوانن:

یەکەم: تایبەتمەندیی کەلتور و ئاوازی هەریەك لەو میللەتانە دەستنیشان بکەین کە زیرەك ئاوازی لێ وەرگرتوون، وەك فارس و تورك و ئازەر و عەرەب و ئەرمەن و هیند و یۆنان و ئینگلیزو ڕوس و… تادوایی.

دووەم: دەستنیشانکردنی ئەو ئاوازە تایبەتەی بۆ نموونە کەزیرەك لە فارسییەوە وەریگرتووە.

سێیەم: دەستنیشانکردنی ئەو گۆرانییەی تایبەت لەو ئاوازە فارسییەوە زیرەك دایهێناوە .

چوارەم: زیرەك چی بۆ ئاوازو دەنگەکان زیادکردووە؟

پێنجەم: زیرەك چی لەدەنگ وئاوزەکان لابردووە ؟

شەشەم: زیرەك لە دەنگ و ئاوزەکە دەسکاری چی کردووە؟

حەوتەم: دواجار زیرەك چ جۆرە داهێنانێکی لەو گۆرانییەدا کردووە؟

ئەگەر پسپۆران بەوردی و زاناییەوە ئەم کارە لە گەڵ هەموو ئەو زمانانە بکەن کە زیرەك ئاوازی لێوەرگرتوون و داهێنانی پێکردووە، دەردەکەوێت زیرەك بە چ سیستمێکی گۆڕانکاری لە ئاوازە دەستنیشان کراوەکان، ئەم هەموو داهێنانە مەزنەی کردووەو ئاوازی کوردی پێ دەوڵەمەند و چالاك و نوێ کردۆتەوە .

زانستی موزیکی دەروونی

گۆرانی گوتنی زیرەك فرە ڕەهەندە، بۆ نموونە ئەگەر بتەوێ لێکۆڵینەوە لە ئاوازی گۆرانیەکی زیرەکدا بکەیت، ئەگەر لە چاوی زانستی دەروونناسی موزیکەوە لێی نەکۆڵیتەوە، ئەوا کارەکەت نا تەواو دەبێت، چونکە زیرەك هەر هەموو گۆرانییەکانی کاریگەری دەروونیان بە سەرەوەیە و ئەم کاریگەریەش هێزێکە لە هێزەکانی داهێنانی زیرەك.

سەیرکە لە گەنجی و لەشاری بەغدادا دەڵێ: (هەروەك سەماوەر لە گڕو لە جۆشم خەڵکی غەم دەکڕێ من غەم دەفرۆشم)، هەر لەو بەغدایە هاوار دەکات (بێ کەسم لە و بەغدایە) کەچی لە نەخۆشی و پیریداو لە نەخۆشخانە دەفەرمووێ: (ساقی ئێ باڵی منت وە ئەستۆ، دنیایە و وەسیەت ئەکەم لە لای تۆ، گەر هاتوو مردم هەر بەمەی بمشۆ، گریانم

ناوی بۆم مەکەن شێوەن و □□□، ئاخی پیریەتیم هێناوە شنۆ)، ئەم ڕستە کورتانە پڕاو پڕن لە هەستی دەروونی چەند ڕەهەند، (بێکەسی بەغداو ئاخی پیریەتی شنۆ) بەغداو گەنجی و ئاوارەیی و بێ کەسی، شنۆ و ئاخی پیریی و نەخۆشی، ئەم ڕستە کورتانە پڕاوپڕن لە هەستی دەروونی گەرم و ساردو دژ بەیەك، کەچی هەر ئەوە زیرەکە دەتوانێ لە هەموو کاتێکدا و هەموو حاڵەتێکی کۆمەڵایەتی و دەروونیی جەستەیی خۆی بکات بەهۆی داهێنان.

پێشتر گوتمان زیرەك بە چاو و هەستی پانۆڕامایی سەیری سروشت و کۆمەڵ و ژیانی دەکرد، بۆ ئەو هەر مرۆڤ هۆ نەبووە بۆ داهێنان، بەڵکو گڤەی باو خوڕەی ئاو و دەنگی مەل و حیلەی ئەسپ و دەنگی قاز و باز و قومریش ئاواز و دەنگی سود لێ وەرگرتن بوون، هەر بۆیە پسپۆڕان لە دۆزینەوەی تایبەتمەندییەکانی (دەنگی زیرەك) دا ئەرکی گران و زانستیانەی زۆریان لەپێشە، هەر لە بەر ئەمەش چۆن بەدوای ڕیشەی ئاوازەکانی زار و بنزارە کوردیەکان و ئاوازی میللەتەکانی دەوروبەردا دەگەڕێن، ئاواش پێویستە لە نێو گۆرانییەکانی زیرەکدا بە دوای دەنگە سروشتییەکان و دەنگی مەل و باڵندە و ئاسك و ئەسپیشدا بگەڕێن، بگەڕێن و بزانن چۆنی بەکاریهێناون و چ داهێنانێکی پێ کردوون.

*١- ئاوازی زیرەکی :مەبەست هونەرو ئاوازو گوتنی تایبەتی هونەرمەند حەسەن زیرەکە، کە نە وەك کەسە لە ڕابردوو، نە ئێستا لە کەس دەچێ و نە لە داهاتووشدا کەسێکی زیرەك ئاسا پەیدا دەبێت.

د. مەولود ئیبراهیم حەسەن